

## Anti-Polish Armed Uprisings and Protests in Eastern Galicia, 1921–1923: Soviet Intelligence Services Instruments of Influence on the Military-Political Situation

UDC: 356.16(477.8)

DOI: <https://doi.org/10.15421/172561>**Shcheglov Andrii**Ph.D., <https://orcid.org/0000-0002-6484-0864>, [deepinfaith2202@gmail.com](mailto:deepinfaith2202@gmail.com)*Hetman Petro Sahaidachny National Army Academy (Kyiv, Ukraine)*

### Abstract.

**Relevance.** In the scholarly, theoretical, and historical-political contexts of the Ukrainian people's struggle against all manifestations of Russian aggression, the analysis of instruments of influence employed by Soviet intelligence services on the military-political situation in Eastern Galicia following the end of the Soviet-Polish War of 1920 and the signing of the Treaty of Riga in 1921 is both timely and valuable.

Purpose of the study – to investigate the instruments of influence used by Soviet intelligence services on the armed uprisings and protests in Eastern Galicia during 1921–1923.

**Research results.** An analysis of the prerequisites for and consequences of the Treaty of Riga (1921) for the future of Eastern Galicia makes it possible to assert that the agreement established a temporary status quo which ultimately satisfied neither party and was categorically rejected by the predominantly Ukrainian population of the region.

The military-political positions of the Polish state in Eastern Galicia during the specified period were targeted by Bolshevik leaders as part of their revanchist plans to expand communist influence in the region—albeit with consideration for its national and political specificity.

The repressive and assimilationist policies of Poland in Eastern Galicia in the early 1920s were manipulatively exploited by Soviet intelligence, diplomatic bodies, and party officials to intensify armed uprisings, strikes, and other forms of protest activity, primarily among the Ukrainian population.

**Conclusions.** The use of the full range of Soviet ideological, propagandistic, informational, and intelligence-sabotage tools, while contributing to the weakening of the Polish state's military-political positions amid its de facto confrontation with Soviet Ukraine, nevertheless failed to achieve the results expected by Moscow's leadership in terms of destabilizing the socio-political situation in the region to the point of inciting a full-scale uprising against Polish occupation.

**Keywords:** Eastern Galicia, Poland, Soviet Ukraine, intelligence, propaganda, sabotage, protests

## Антипольські збройні виступи та протести у Східній Галичині 1921–1923 рр.: інструменти впливу радянських спецслужб на військово-політичну ситуацію

**Щеглов Андрій***Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного*

### Анотація.

**Актуальність.** У науково-теоретичному та історико-політичному контекстах боротьби українського народу із усіма проявами агресивної політики Росії актуальним та цінним є аналіз інструментів впливу радянських спецслужб на військово-політичну ситуацію у Східній Галичині після завершення Радянсько-польської війни 1920 р. та укладення Ризького мирного договору 1921 р.

Мета дослідження – дослідити інструменти впливу радянських спецслужб на збройні виступи та протести у Східній Галичині 1921–1923 рр.

**Результати дослідження.** Аналіз передумов укладення та наслідків Ризького договору 1921 р. для майбутнього Східної Галичини дозволяє стверджувати, що він встановлював тимчасовий статус-кво, який не влаштовував у майбутньому жодну із його сторін та категорично не сприймався переважаючим українським населенням краю.

Військово-політичні позиції Польської держави в Східній Галичині в окреслений період прагнули підірвати більшовицькі лідери реалізуючи свої реваншистські плани поширення комуністичного впливу на окремо взятий регіон, але із врахуванням його національно-політичної специфіки.

Репресії та асиміляторська політика Польщі в Східній Галичині початку 20-х років XX ст. з маніпулятивною метою використовувалися радянськими спецслужбами, дипломатією та партійними функціонерами для активізації збройних виступів, страйків та інших форм протестної активності передовсім українського населення.

**Висновки.** Використання усього комплексу інструментів радянського ідеологічного, пропагандистського, інформаційного та розвідувально-диверсійного впливу хоча й впливали на послаблення військово-політичних позицій Польської держави в умовах фактичної конфронтації з Радянською Україною, але й не забезпечували очікувано московськими керманичами результату для відповідної дестабілізації суспільно-політичної ситуації у краї аж до повстання проти польської окупації.

**Ключові слова:** Східна Галичина, Польща, Радянська Україна, розвідка, пропаганда, диверсії, протести

Стаття надійшла / Article arrived: 27.05.25

Схвалено до друку / Accepted: 26.06.25

**Вступ.**

Попри об'єктивні причини, характер та наслідки збройних виступів й різних форм протестної активності українців Східної Галичини проти встановлення польської влади у краї, радянські спецслужби активно впливали на зростання ступеня дестабілізації суспільно-політичної ситуації та послаблення військово-політичних позицій Польської держави на її східних кордонах із УСРР. Історіографія даної проблематики є вагомою, однак залишається не розкритим комплексне розуміння ідеологічних, пропагандистських, інформаційних та розвідувально-диверсійних інструментів радянського впливу на військово-політичні позиції Польської держави у Східній Галичині від часу укладення Ризького договору 1921 р. до рішення Ради послів Антанти щодо фактично визнання включення краю до повоєнної Польщі.

**Мета:** дослідити інструменти впливу радянських спецслужб на збройні виступи та протести у Східній Галичині 1921–1923 рр.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.**

Визнаючи здобутки сучасної історіографії поразки українських національно-національно-визвольних змагань 1917–1923 рр. та встановлення польського контролю над Східною Галичиною встановлено відсутність комплексної оцінки інструментів радянського деструктивного впливу на військово-політичні позиції Польської Республіки у краї від часу Ризького мирного договору 1921 р. до рішення Ради послів Антанти від 15 березня 1923 року.

**Результати дослідження.**

Як зауважує М. Литвин, поразка київського походу та виснаження суспільства після кількарічної війни змусили Варшаву відмовитися від плану створення незалежної Української держави, фактично (а з 1923 року й юридично) включивши Східну Галичину та Західну Волинь до складу Польщі (Литвин, 2022, с. 15).

Підписаний у березні 1921 р. Ризький договір значною мірою відповідав настроям польського суспільства, втомленого війною і задоволеного територіальними надбаннями, був особистою поразкою Й. Пілсудського і крахом його концепції. При цьому слід підкреслити, що всупереч загальним очікуванням він не гарантував Польщі тривалого миру (Bruski, 2010, с. 43).

Польські дослідники підкреслюють, що з точки зору тодішніх реалій європейської політики, Ризький договір 1921 р. був локальним й тимчасовим регулюванням. Лише визнання держав Антанти як найвищого арбітра в міжнародних питаннях могло зробити його складовою частиною Версальського порядку (Leinwand, 2011, с. 94).

У ст. II Ризького договору кордон між Польщею та УСРР на ділянці Східної Галичини було визначено вздовж лінії Корець–Острог–Підволочиськ–Гусятин–Збруч–Дністер, а не вздовж лінії Керзона. У ст. III

Ризького договору РСФРР і УСРР відмовилися від усіх прав і претензій на Східну Галичину та Волинь. Договір також зафіксував незацікавленість РРФСР та УСРР відносно Східної Галичини, що полегшувало польській владі продовження політики докраних фактів (Galuba, 2024, с. 92).

Для уряду у Варшаві після підписання договору Східна Галичина була остаточно приєднана до Польщі. Ця позиція ґрунтувалася на історичних, етнографічних та економічних аргументах. Крім того, спільний кордон з Румунією, що виник після приєднання Східної Галичини до Польщі, мав бути необхідною умовою захисту від Радянського Союзу (Galuba, 2024, с. 92).

В частини галицького українства укладення Ризького договору 1921 р. викликали не двозначні історичні асоціації, коли «Наша історія знає подібну умову, як отся в Ризі се умова між Польщею і Московщиною в Андрусові...» (Баран, 1921, с. 1) та віра в те, що «Історія вчить, що всі умови, де зносили якийсь народ, не тривали довго. Історія вчить також, що живого народу, що бореться за власну свободу і незалежність, ніхто не в силі змусити і покласти штучні межі на його землях» (Баран, 1921, с. 1). І на цих національно-патріотичних сподіваннях намагалися спекулювати агенти радянських спецслужб чи просто введені їх пропагандою в оману пересічні українські мешканці Східної Галичини.

Разом з тим для певної частини критично мислячої української спільноти краю цілком очевидним було те, що радянські зобов'язання за Ризьким миром 1921 р. залишаються хіба, що деклараціями, бо «...ухилення радянського уряду від агітації та пропаганди своїх більшовицько-комуністичних фантазій і вигадок на теренах Польщі зовсім не може бути ними виконано через те, що іменню тільки ця агітація й пропаганда складає життєвий нерв більшовицького існування. Подібні зобов'язання теперішніх московських володарів та їх слухняних філій нігде і ніколи не обмежували і обмежувати не будуть. Це все добре і достовірно відомо всьому світу» (Збручанський, 1921, с. 7) та більше того, «...достовірно підтверджено, що на територіях Східної Росії на всякий випадок ґрунтовно підготовлюються різні організації для повалення в Польщі існуючого тепер державного ладу і заміни його більшовицько-комуністичним» (Збручанський, 1921, с. 7).

Одночасно не можемо не вказати про певне поширення протилежних оцінок цієї угоди в курсі радянської пропаганди, коли, що «... польський уряд не хотів виконати ризького договору, котрим він зобов'язувався, відносно Радянських Республік, зрвати всякі зносини з ворогами їх, з бандами Савінкова, Петлюри, Балаховича і їм подібної чорносотенної братії» (Н.Р., 1921, с. 2).

Допевної мірі маніпулятивно-пропагандистським апофеозом можна вважати поширення тези як те, що

«Радянські Республіки на чуже добро не посягають, польського хліба їм не потрібно, не дивлячись на страшний неврожай, спричинений засухою в деяких губерніях» та ще більше – «На разі до війни не прийшло, дякуючи миролюбивій політиці Радянських Республік» (Н.Р., 1921, с. 3).

Прикладом поєднання національних та класових наративів у прорадянській пропаганді на теренах Східної Галичини, може слугувати, наприклад, теза, що запроваджений надзвичайний стан «... на «кресах» потрібний ще польській шовіністичній буржуазії для безоглядної боротьби проти всіх чужих народів, чого доказом є політика її у Східній Галичині» (Виїмковий Стан, 1921, с. 1).

За узагальнення Т. Галицької-Дідух, радянські органи систематично застосовували інтенсивні методи інформаційно-психологічного впливу на жителів Східної Галичини. Стратегія більшовицького керівництва базувалася на кількох ключових напрямках інформаційно-пропагандистського тиску: цілеспрямоване використання східногалицької тематики в міжнародному дискурсі задля підризу геополітичних позицій Польщі та залучення на свій бік місцевих політичних еліт; активне розповсюдження радянських агітаційних матеріалів, які містили викривлені уявлення про соціально-економічну та національно-культурну політику режиму в Україні; формування та фінансування з Москви розгалуженої мережі агентів, що використовувалася не лише для інформаційного впливу, а й для організації контрольованої дестабілізації ситуації через інспіровані страйки й селянські заворушення. Радянські агенти розповсюджували пропагандистські матеріали, залучали місцеве населення до агітаційно-пропагандистської роботи та сприяли формуванню антипольських настроїв. У контексті політики колонізації й намагань асиміляції українського населення з боку польської влади радянська ідеологічна пропозиція, орієнтована на підтримку радянської моделі державності, знаходила певний резонанс серед мешканців Східної Галичини. У такий спосіб більшовицька інформаційно-пропагандистська діяльність була спрямована на розбалансування суспільного середовища регіону, вплив на емоційно-психологічний стан місцевого населення та формування громадської думки відповідно до інтересів радянського керівництва. Про посилену увагу радянської влади до цього регіону свідчить значне фінансування не лише ліворадикальних політичних сил, а й просвітницьких та кооперативних ініціатив, що діяли в Східній Галичині (Галицька-Дідух, 2023, с. 67).

Варто визнати, що окупація Польщею західноукраїнських земель супроводжувалася дипломатичним схваленням і військовою підтримкою з боку країн Антанти (Гулай, 2011, с. 67). Зокрема, у 1920–1922 роках питання щодо статусу Східної

Галичини неодноразово ставало предметом розгляду на засіданнях Ліги Націй. Серед держав, що виявляли найбільшу дипломатичну активність у цьому контексті, вирізнялася Великобританія. Саме за її ініціативи 23 лютого 1921 року Виконавча рада Ліги Націй прийняла ухвалу в якій наголошувалося на особливому статусі Східної Галичини – «знаходиться за межами кордонів Польщі», а сама Польська Республіка не отримала «мандат встановлювати адміністрацію у цьому краї», є «фактично тільки військовим окупантом Східної Галичини, сувереном якої є держава Антанти» (Соляр, 2010, с. 25).

Не чекаючи остаточного визначення статусу Східної Галичини та з очевидною асиміляторською метою й для посилення т. зв. «польського характеру» окупованих територій на етнічному польсько-українському пограниччі і у Східній Галичині Польщею був встановлений адміністративний поділ без врахування етнічного складу територій (Гулай, 2011, с. 68).

26 вересня 1922 року польський Сейм більшістю голосів схвалив закон під назвою «Закон про принципи загального воєводського самоврядування, зокрема, Львівського, Тернопільського і Станіславського воєводств». Прийняття цього акта мало насамперед політичне підґрунтя – воно було спрямоване на те, щоб заспокоїти міжнародну спільноту та створити ілюзію дотримання Польщею прав українського населення. Такий крок був зумовлений тим, що держави Антанти й надалі не висловлювали однозначного визнання польського контролю над Східною Галичиною (Юхимюк, 2005, с. 89).

Статті закону забороняли колонізацію – «На території перелічених воєводств ані держава, ані жодний самоврядний орган не може проводити колонізації» (ст. 21), дозволяли обіг української мови як урядової (ст. 22, 23, 25), передбачали створення автономного українського університету (ст. 24). Водночас, стаття 26 зазначеного закону передбачала, що особлива система самоврядування для Львівського, Тернопільського та Станіславського воєводств має бути запроваджена протягом двох років з моменту набуття чинності документ (Іваник & Шептицька, 2023, с. 207).

Це застереження зумовило визнання закону про воєводське самоврядування від 26 вересня 1922 року і не вимагало гарантій його введення в дію. Великі держави також підкреслили, що на території Польщі діє малий Версальський договір, який містить спеціальні гарантії щодо національних і релігійних меншин (Galuba, 2024, с. 95).

Утворивши воєводства на території Східної Галичини, польська влада фактично проігнорувала національні права та інтереси українського населення. Більше того, запроваджений територіально-адміністративний устрій значно обмежував ту автономію, яку Галичина мала за

часів австрійського панування. Запроваджений адміністративно-територіальний устрій сприяв реалізації політики польської колонізації Східної Галичини, насамперед у прикордонних регіонах. З цих територій цілеспрямовано виселяли українське населення, натомість їх заселяли польські осадники, що мало на меті посилення етнічної присутності поляків і утвердження «польського характеру» цих земель (Патер, 2023, с. 202).

Як слушно зазначає І. Патер, польська система влади – від гмінного рівня до воєводських адміністрацій – була насамперед зорієнтована на протидію українському національно-визвольному рухові та на придушення прагнень українців до власної державності (Патер, 2023, с. 202).

Ба більше, вже у 1922 році польська влада ухвалила рішення провести чергові вибори до сейму та сенату не лише на етнічних польських землях, а й у шойно приєднаних територіях – попри те, що правовий статус Східної Галичини залишався невизначеним і мав бути остаточно вирішений державами-переможницями Антанти. Такий крок був свідомою спробою поставити міжнародну спільноту перед фактом та створити враження, ніби місцеве населення добровільно визнає польську юрисдикцію (Власюк, 2010, с. 20).

Протягом першої половини 1920-х років радянській стороні вдалося зберігати дестабілізуючу ситуацію на польсько-радянському кордоні. Зокрема, диверсійні дії посилювалися напередодні виборів до Сейму в 1922 р., коли тут з'явилися два великі загони диверсантів (Baziur, 2016, с. 153).

С. Гуменний наводить приклад того, як у рамках інформаційної кампанії в Радянській Україні створювався образ «палаючих Кресів» – регіону, що нібито прагне об'єднання з Радянською Україною. Для посилення антипольської боротьби в Галичині до Тернопільщини, неподалік села Кудринці в Борщівському повіті, було відряджено партизанський загін під назвою «Червона дванадцятка». У його складі були переважно колишні бійці Легіону Українських січових стрільців (УСС) та Української галицької армії (УГА). УСРР активно ідеалізувала цих борців, а український драматург Микола Ірчан (справжнє ім'я – Андрій Баб'юк) присвятив їм свою п'єсу «Дванадцять» (Гуменний, 2021, с. 96-97).

М. Вахула, досліджуючи суперечливу тему організації військового рейду під проводом Степана Мельничука та Петра Шеремета восени 1922 року на території Тернопільщини з боку УСРР, звертає увагу, що хоча загін «Червона дванадцятка» не можна вважати націоналістичним формуванням, його історія також не була перетворена на символ комуністичного подвигу (Вахула, 2011, с. 198).

За даними О. Козоріз, у 1922 році на території Дрогобицького повіту було зафіксовано 16 випадків диверсій, у Кросненському – 12, Мостиському – 10,

Ланцутському – 9, Пшеворському – 8, Рава-Руському – 19, Львівському – 7, а в Перемишльському – 5 (Козоріз, 2018, с. 135). Зрозуміло, що не у всіх з них був безпосередній «радянський» слід, але з огляду на масштаби диверсійно-підривної діяльності СРСР проти Польщі не можна виключати інспірації здійснення відповідних акцій на відносному віддаленні від лінії радянсько-польського кордону (потребує окремого дослідження).

Не можна заперечувати, що репресивна й асиміляторська політика новоутвореної Польської держави у Східній Галичині активно використовувалося радянськими спецслужбами для дестабілізації внутрішньополітичної ситуації та поширення прорадянських настроїв, зокрема ліворадикального (комуністичного) спрямування.

Після військової та геополітичної поразки радянські власті не відмовилися від спроб дестабілізації ситуації на втрачених землях. Для цього вони вирішили використати III Інтернаціонал разом з національними комуністичними партіями, як його секції. Партії вели агентурну діяльність: від формування громадської думки та настроїв, сприятливих для дій Радянського Союзу на міжнародній арені, до дестабілізації внутрішньої ситуації в даній державі, і одним з перших напрямків її діяльності були т. зв Східні креси Другої РечіПосполитої (Baziur, 2016, с. 143), зокрема Східна Галичина.

Одночасно з укладенням Ризького договору в 1921 р. розпочалося перекидання більшовицьких інструкторів на територію Польщі та інших країн Центрально-Східної Європи. У східному прикордонному регіоні Польської держави до активної диверсійної діяльності приступили більшовицькі диверсійні загони (Sambor, 2023, с. 158).

Одночасно польські влади на початку 1921 року зіштовхнулися із ситуацією, коли, як у Тернопільському старостві, «конфіденти (таємні агенти – прим. А. Щеглов) державної поліції не працювали належно та не давали жодного результату» (ДАТО, Ф. 274, Оп. 4, Спр. 1, арк. 1).

Наступного року, тобто в травні 1922 р., через східний кордон було переправлено чергову групу інструкторів і командирів груп, які керували диверсійною (деструктивною) діяльністю. У наступні роки знову продовжувався процес дестабілізації на теренах краю (Sambor, 2023, с. 158).

Методи роботи радянської розвідки, за словами польських дослідників, не відрізнялися від методів, що застосовувалися тодішніми європейськими спецслужбами. До того ж, вони характеризувалися безжальністю, безкомпромісністю та масовістю. Однак слід зазначити, що методи, які використовували більшовицькі розвідувальні служби, еволюціонували в міру набуття досвіду (Krzak, 2017, с. 16).

Так, радянські спецслужби розміщували диверсантів у поліції, армії або жандармерії, щоб у



момент спалаху повстання вони могли боротися з антидиверсійними діями. Вони перетинали кордон без зброї, яку мали придбати самостійно під час перебування в Польщі, або ж її їм доставляли агенти Закордоту (Baziur, 2016, с. 153).

Основним рупором поширення комуністичних ідей на теренах Західної України був Комуністичний інтернаціонал. Ідеологічні настанови, проголошені комуністами у 1920–1921 роках, набули поширення серед галичан, які відмовлялися визнавати польські державні структури. Формування Комуністичної партії Східної Галичини (КПСГ) зіткнулося з опором з боку Комуністичної Робітничої Партії Польщі (КРПП), причиною якого стало нерозв'язане «українське питання». Конфлікт між польськими та східногалицькими комуністами, який супроводжувався репресіями польської влади проти останніх, негативно вплинув на розвиток комуністичного руху в регіоні. У результаті ситуація вимагала втручання Виконавчого комітету Комінтерну, роль якого у розвитку комуністичного руху на західноукраїнських землях та його позиція щодо «українського питання» за умов польської окупації досі залишаються недостатньо вивченими (Малець, 2017, с. 33).

У Східній Галичині активно діяли представники МОДРу (Міжнародної організації допомоги борцям революції), заснованої у 1922 році за рішенням IV-го Конгресу Комінтерну. Ця організація надавала фінансову та матеріальну підтримку засудженим комуністам. Водночас польські силові структури не менш активно протидіяли її діяльності, намагаючись нейтралізувати вплив комуністичних агентів у регіоні (Галицька-Дудух, 2023, с. 78).

Після завершення окупації Галичини польськими силами та укладення Ризького мирного договору 1921 року, Комуністична партія (більшовиків) України (КП(б)У) підписала в Москві угоду з Комуністичною Робітничою Партією Польщі. Згідно з цією угодою, Комуністична партія Східної Галичини мала бути інтегрована до складу польської комуністичної партії. Це призвело до внутрішнього розколу в КПСГ: одна частина підтримувала об'єднання з КРПП, тоді як інша відстоювала збереження організаційної незалежності (Перга, 2014, с. 42).

Виконавчий комітет Комінтерну відіграв значну роль у спробах встановлення конструктивного діалогу між КПСГ та КРПП. Через Закордонне бюро допомоги КПСГ, яке діяло в Східній Галичині, Комінтерн прагнув налагодити міцні зв'язки з партійними структурами Західної України (Малець, 2017, с. 35).

Під впливом Комінтерну та РКП (б), 30 жовтня 1921 року в одному з приміщень Собору святого Юра таємно відбулася конференція, на якій обговорювалося об'єднання Комуністичної Робітничої Партії Польщі з Комуністичною партією Східної Галичини.

Інформація про цей захід потрапила до поліції через агентів IV відділу дефензиви. Опівдні правоохоронці оточили Святоюрський комплекс і затримали 27 учасників зборів. У затриманих провели обшуки, вилучили пропагандистські матеріали. Після завершення розслідування справи передали на розгляд суду (ДАЛО, Ф. 1, Оп. 57, Спр. 26, арк. 47).

Особливу увагу розшуковій діяльності учасників ліворадикального руху приділяли поліційні підрозділи на прикордонних територіях. Так, під час допиту 5 липня 1922 року Н. Ломакін назвав 15 осіб єврейської національності у віці від 16 до 27 років, які займалися нелегальною комуністичною діяльністю. На основі його свідчень було складено детальний план підпільної роботи та описи цих осіб (Місько, 2010, с. 88).

У контексті розкриття одного із напрямків впливу радянських спецслужб на військово-політичні позиції Польської держави у Східній Галичині варто окремо зупинитися на проявах протестної активності, які були зумовлені проведенням призову мешканців Східної Галичини до Війська Польського в 1922–1923 рр. 21 листопада 1922 року Рада Міністрів Польщі ухвалила постанову, згідно з якою жителі Східної Галичини зобов'язувалися проходити службу в польській армії. Відповідно, починаючи з 1923 року, у кожен наступну військову кампанію планувалося залучення військовозобов'язаних національних меншин цього регіону (Останек, 2019, с. 58).

Інспектор 5-ї армії Війська Польського генерал С. Галлер видав розпорядження, у якому наголосив, що призов повинен проходити спокійно й без ускладнення. Він застерігав, що «антидержавні елементи разом з комуністичними більшовицькими диверсантами намагатимуться перешкодити призову до лав Війська Польського, агітуючи проти зголошення до служби, намовляючи до дезертирства, а можливо, й підбурюючи рекрутів чинити активний опір» (Руккас, 2002, с. 18).

Польське військово-політичне керівництво враховувало можливість проведення більшовицької агітації та наміри місцевих активістів завадити проведенню призовної кампанії. Попри занепокоєння, ці побоювання в цілому виявилися перебільшеними, хоча поодинокі випадки перешкод траплялися. Зокрема, у ніч на 4 грудня 1922 року у Львові «невідомі особи» зірвали оголошення про дату та місце роботи лікарсько-оглядових комісій. Однак, уже незабаром аналогічні повідомлення було відновлено, що свідчить про успішне відновлення контролю над ситуацією (Мрака, 2014, с. 72).

Перший етап призову (робота оглядово-лікарських комісій) тривав з 11 по 23 грудня, другий (направлення призовників до повітових команд поповнення) – з 22 по 24 січня наступного року. На огляд мали зголоситися всі чоловіки 1900–1901 рр. народження, без різниці національності (Мрака, 2014, с. 72).

У період з 21 по 27 січня 1923 року планували

призвати близько 3 500 солдатів до Львівського гарнізону. Згідно з графіком, 22 січня у Львові мали з'явитися 170 рекрутів, а наступного дня – 200. Проте в перший день прийшло лише 30 призовників, а в другий – 75. Через низьку явку військові разом із поліцією проводили обхід осіб, які ухилялися від служби (Останек, 2019, с. 60). Більшість юнаків не з'явилися до призовних пунктів у визначений термін. Подібна ситуація спостерігалася не лише у Львівському воєводстві, але й на Тернопільщині та Станіславщині. Випадки, зафіксовані в Косівському та Снятинському повітах, чітко демонструють небажання української молоді вступати до польського війська. Щоб уникнути мобілізації, юнаки часто ховалися в лісах або ж тікали за кордон – до УСРР, на територію Буковини, що тоді входила до складу Румунії, або до Чехословаччини. Окрім втеч, поширеним способом ухилення стали навмисні травмування напередодні призову (Останек, 2019, с. 73).

Єдиним відомим задокументованим прикладом збройного спротиву призову став інцидент у Тернопільському воєводстві. 23 січня 1923 року юнаки з села Денисів та сусідніх населених пунктів, відмовившись виконати мобілізаційний наказ, повернулися по домівках, при цьому маючи при собі зброю. Спроба поліції та військових придушити цей раптовий виступ призвела до збройного зіткнення, внаслідок якого загинули кілька представників силових структур. Лише після прибуття підкріплення «з 60 кінними і пішими поліціантами і машиновими крісами (кулеметами – І. Мрака)», повстанці покинули місце події й зникли у невідомому напрямку (Мрака, 2014, с. 73–74).

Хоча офіційно призов завершився 24 січня 1923 року, на практиці мобілізаційні заходи у Східній Галичині тривали й надалі. Поліція, часто у супроводі військових підрозділів, продовжувала виловлювати юнаків, дотримуючись раніше відпрацьованої тактики. Повідомлення про погрози, облави й примусове вивезення до армії з'являлися в місцевій пресі навіть у березні, квітні та на початку травня того ж року. При цьому заплановані показники набору залишалися високими, однак реальна явка була вкрай низькою. Лише на початку травня 1923 року процес призову можна було вважати в основному завершеним (Мрака, 2014, с. 74).

У 1923 році комуністичний вплив на мобілізованих зі Східної Галичини розглядався як серйозна загроза для польської армії та національної безпеки загалом. У зв'язку з тим, що до війська почали масово потрапляти новобранці, пов'язані з Комуністичною партією Східної Галичини (згодом – Комуністичною партією Західної України), військове керівництво отримало вказівки бути особливо пильним. Командирам частин рекомендували звертати увагу на прояви політичної агітації в підрозділах. Кожен такий випадок підлягав обов'язковому документуванню, а в разі підтвердження

– розслідуванню й арештам, які мали здійснювати відповідні служби (Останек, 2019, с. 62).

У процесі оперативного спостереження і контролю з боку військових органів виявлялися механізми, якими користувалися комуністично налаштовані солдати, що проходили службу в польській армії. Зокрема, в частинах VI-го округу особливу увагу зосереджували на можливих проявах класової або націоналістичної агітації, контролі за офіцерським складом з метою виявлення осіб із ліворадикальними переконаннями, а також ізолюванні військовослужбовців, які демонстрували відкриту антикомуністичну позицію. Усі ці дії проводилися приховано, із забезпеченням зв'язку між комуністичними осередками в окремих підрозділах. Активісти намагалися використати вже наявні соціальні та міжетнічні протиріччя, і в цьому контексті представники національних меншин виявлялися особливо вразливою цільовою групою (Останек, 2019, с. 62).

### Висновки.

Таким чином, на основі опрацювання сучасної української та польської історіографії та введення в наукових обіг раніше неопублікованих архівних документів й публікацій тогочасної преси можна сформулювати наступні висновки дослідження:

1. Визнаючи вагомі здобутки сучасної історіографії проблеми поразки українських національно-визвольних змагань 1917–1923 рр. та встановлення польського контролю над Східною Галичиною проте відсутня комплексна оцінки інструментів радянського деструктивного впливу військово-політичні позиції Польської держави у краї від Ризького мирного договору 1921 р. до рішення Ради послів Антанти від 15 березня 1923 року.

2. Аналіз передумов укладення та наслідків Ризького договору 1921 р. для майбутнього Східної Галичини дозволяє стверджувати, що він встановлював тимчасовий статус-кво, який не влаштовував у майбутньому жодну із його сторін та категорично не сприяв переважачим українським населенням краю.

3. Військово-політичні позиції Польської держави в Східній Галичині в окреслений період прагнули підірвати більшовицькі лідери реалізуючи свої реваншистські плани поширення комуністичного впливу на регіон, але із врахуванням його національно-політичної специфіки.

4. Репресії та асиміляторська політика Польщі в Східній Галичині початку 20-х років XX ст. використовувалися радянськими спецслужбами, дипломатією та партійними функціонерами з маніпулятивною метою, задля активізації збройних виступів, страйків та інших форм протестної активності передовсім українського населення краю.

5. Використання усього комплексу інструментів радянського ідеологічного, пропагандистського, інформаційного та розвідувально-диверсійного

впливу хоча й впливали на послаблення військово-політичних позицій Польської держави в умовах фактичної конфронтації з Радянською Україною, але й не забезпечувало очікувано московськими

керманичами результату для відповідної дестабілізації суспільно-політичної ситуації у краї аж до повстання проти польської окупації.

## БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

- Баран, С. (1921, 24 березня) Заключення мира в Ризі. *Батьківщина*. Ч. 4, с. 1.
- Вахула, М. (2011) Партизанський рейд під керівництвом С. Мельничука і П. Шеремети 1922 р. та версії цієї події в історіографії. *Наукові зошити історичного факультету Львівського університету*, 12, 189–200.
- Виймковий Стан (1921, 23 жовтня). *Робітнича Газета. Політично-професіональний орган. Перемишль*. Ч. 8, с. 1.
- Власюк, О. (2010) Західноукраїнські громадські об'єднання 1922–1927 рр.: спроби порозуміння та подолання розбіжностей. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Історичні науки»*, 16, 19–30.
- Галицька-Дідух, Т. (2023) Радянська пропагандистсько-агітаційна діяльність у Східній Галичині в 1920-х рр. *Науковий і культурно-просвітний краєзнавчий часопис «Галичина»*, 36, 70–83. DOI: <https://doi.org/10.15330/gal.36.70-83>
- Гулай, В. (2011) *Міжнетична комунікація в Західній Україні в роки Другої світової війни*. Львів: Видавництво Львівської політехніки.
- Гуменний, С. (2021) *Незаконні міграційні процеси на польсько-радянському кордоні (в адміністративних межах УСРР/УРСР) у 1921–1939 рр.* (Дис. докт. філос.). Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ.
- Збручанський, М. (1921, 15 червня) Рижська мирова угода. *Визволення. Громадсько-політичний, економічний та літературний тижневик*. 1–2. с. 5–9.
- Іваник, М. & Шептицька, Л. (2023) Політика польської влади у сфері самоврядування в першій половині 1920-х років. *Місцеве самоврядування в Україні (XX – початок XXI століття). Західні землі: монографія*. (с. 203–227). Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. DOI: <https://doi.org/10.33402/ms.2023-203-227>
- Козоріз, О. (2018) *Організація та діяльність поліції на західноукраїнських землях у складі Республіки Польща (1921–1939)*. (Дис. канд. юрид. наук). Львівський національний університет Івана Франка, Львів.
- Копія інформації Президії намісництва про поганий стан розвідувальної служби на території Малополющі. 22 лютого – 25 лютого 1921 р. Ф. 274 «Тернопільська воєводська команда державної поліції»* (Оп. 4. Спр. 1, 2 арк.). Державний архів Тернопільської області, Тернопіль, Україна.
- Литвин, М. (2022) Воєнно-політична експансія більшовицької Росії на західні землі України в 1919–1923 рр. *Український історичний журнал*, 5, 4–17. DOI: <https://doi.org/10.15407/uhj2022.05.004>
- Малець, О. (2017) Українсько-польські відносини в діяльності Комінтерну в 20-х рр. XX ст. *Україна–Польща: історична спадщина і суспільна свідомість*, 10, 33–40.
- Місько, В. (2010) Діяльність місцевої поліції у здійсненні державної політики Польщі щодо ліворадикального руху в Західній Україні (1919–1926 рр.). *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка. Серія: історія*, 2, 85–91.
- Мрака, І. (2014) Перший призов українців Східної Галичини до польської армії (1922–1923). *Український історичний журнал*, 6, 65–76.
- Н. Р. (1921, 23 жовтня) Польща а Радянські Республіки. *Робітнича Газета. Політично-професіональний орган. Перемишль*. Ч. 8, с. 2–3.
- Останек, А. (2019) Польське військо та національна політика польської влади у Львівському, Станіславівському та Тернопільському воєводствах у 1921–1926 роках. *Україна–Польща: історична спадщина і суспільна свідомість*, 12, 50–66.
- Патер, І. (2023) Адміністративно-територіальний устрій Східної Галичини в 1919–1939 роках як чинник державно-управлінської системи Польщі. *Місцеве самоврядування в Україні (XX – початок XXI століття). Західні землі: монографія*. (с. 173–202). Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. <https://doi.org/10.33402/ms.2023-173-202>
- Перга, Ю. (2014) Еволюція діяльності комуністичної партії Західної України на Холмщині та Підляшші в 1923–1926 рр. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка: Історія*, 5, 42–44.
- Руккас, А. (2002) Вояки-українці в польській армії (1921–1939 рр.). *Військово-історичний альманах*, 1, 16–30.
- Соляр, І. (2010) *Консолідаційні процеси національно-державницьких сил Західної України (1923–1928)*. Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України.
- Справа про «Святоюрський процес» 26 членів КПЗУ. Том I, 1921–1922. Ф. 1. «Львівське воєводське управління»* (Оп. 57. Спр. 26, 456 арк.). Державний архів Львівської області, Львів, Україна.
- Юхимюк, О. (2005) Захоплення західноукраїнських земель Польщею в 1919–1923 рр. (міжнародно-правові аспекти). *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: матеріали XI регіональної науково-практичної конференції*. Львів: Львівський національний університет ім. І. Франка, юридичний факультет, 87–90.
- Baziur, G. (2016) Antypaństwowa działalność komunistyczna na Kresach Wschodnich II RP, jako czynnik geopolitycznej destabilizacji. *Przegląd Geopolityczny*, 16, 138–155.
- Bruski J. (2010) *Міędzy Prometeizmem a Realpolitik: II Rzeczpospolita wobec Ukrainy Sowietkiej*. Kraków: Towarzystwo Wydawnicze «Historia Iagellonica».
- Galuba, R. (2024) Galicja Wschodnia w traktatach powersalskich i ryskim. *Dzieje Najnowsze*, 56 (3), 81–97.
- Krzak, A. (2017) Metody i formy pracy operacyjnej radzieckiego wywiadu wykorzystywane przeciw II Rzeczpospolitej w latach 1921–1939 w ocenach i informacjach Wydziału IIb oraz jednostek terenowych kontrwywiadu wojskowego. *Kontrwywiad II RP (1914) 1918–1945 (1948)*, IV, 13–28.
- Leinwand, A. (2011) Walka dyplomatyczna Polski o Galicję Wschodnią 1918–1923. *Studia z Dziejów Rosji i Europy Środkowo-Wschodniej*, 46, 85–98.
- Naguszewski, D. (2019) Działalność dywersyjno-sabotażowa sowieckich służb specjalnych w latach 1922–1926 na Kresach Wschodnich. *Kontrwywiad II RP (1914) 1918–1945 (1948)*, V, 45–58.



Sambor, K. (2023) Działalność operacyjna radzieckich służb specjalnych oraz III Międzynarodówki, w tym Komunistycznej Partii Polski, przeciwko II Rzeczypospolitej w międzywojniu – krótki zarys problemu. *Res Polticae*, 15, 141–168.

## REFERENCES

- Baran, S. (1921, March 24). The Signing of the Peace in Riga. *Batkivshchyna*, No. 4, p. 1.
- Baziur, G. (2016) Antypaństwowa działalność komunistyczna na Kresach Wschodnich II RP, jako czynnik geopolitycznej destabilizacji. *Przegląd Geopolityczny*, 16, 138–155.
- Bruski J. (2010) *Między Prometeizmem a Realpolitik: II Rzeczpospolita wobec Ukrainy Sowieckiej*. Kraków: Towarzystwo Wydawnicze «Historia Iagellonica».
- Case on the “St. George’s Trial” of 26 Members of the CPWU. Vol. 1, 1921–1922. Fund 1, “Lviv Voivodeship Administration” (Inventory 57, File 26, 456 sheets). State Archives of Lviv Region, Lviv, Ukraine.
- Copy of the Information from the Presidium of the Governorate Regarding the Poor State of Intelligence Service in the Territory of Lesser Poland. February 22–25, 1921. Fund 274, “Ternopil Voivodeship Command of the State Police” (Inventory 4, File 1, 2 sheets). State Archives of Ternopil Region, Ternopil, Ukraine.
- Galuba, R. (2024) Galicja Wschodnia w traktatach powojennych i ryskim. *Dzieje Najnowsze*, 56 (3), 81–97.
- Halutska-Didukh, T. (2023). Soviet Propaganda and Agitational Activity in Eastern Galicia in the 1920s. *Scientific and Cultural-Educational Regional Studies Journal “Halychyna”*, 36, 70–83. DOI: <https://doi.org/10.15330/gal.36.70-83>
- Hulai, V. (2011). *Interethnic Communication in Western Ukraine During the Second World War*. Lviv: Lviv Polytechnic Publishing House.
- Humennyi, S. (2021). *Illegal Migration Processes on the Polish-Soviet Border (Within the Administrative Borders of the USSR/URSR) in 1921–1939*. (Doctoral dissertation in Philosophy). Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv.
- Ivanyk, M. & Sheptytska, L. (2023). The Policy of the Polish Authorities in the Sphere of Local Self-Government in the First Half of the 1920s. *Local Self-Government in Ukraine (20th – Early 21st Century)*. *Western Lands: Monograph* (pp. 203–227). Lviv: Krypiakevych Institute of Ukrainian Studies, NAS of Ukraine. <https://doi.org/10.33402/ms.2023-203-227>
- Kozoriz, O. (2018). *Organization and Activities of the Police in the Western Ukrainian Lands Within the Republic of Poland (1921–1939)*. (PhD dissertation in Law). Ivan Franko National University of Lviv, Lviv.
- Krzak, A. (2017) Metody i formy pracy operacyjnej radzieckiego wywiadu wykorzystywane przeciw II Rzeczypospolitej w latach 1921–1939 w ocenach i informacjach Wydziału IIb oraz jednostek terenowych kontrwywiadu wojskowego. *Kontrywiad II RP (1914) 1918–1945 (1948)*, IV, 13–28.
- Leinwand, A. (2011) Walka dyplomatyczna Polski o Galicję Wschodnią 1918–1923. *Studia z Dziejów Rosji i Europy Środkowo-Wschodniej*, 46, 85–98.
- Lytvyn, M. (2022). The Military-Political Expansion of Bolshevik Russia into the Western Ukrainian Lands in 1919–1923. *Ukrainian Historical Journal*, 5, 4–17. <https://doi.org/10.15407/uhj2022.05.004>
- Malets, O. (2017). Ukrainian-Polish Relations in the Activities of the Comintern in the 1920s. *Ukraine–Poland: Historical Heritage and Public Consciousness*, 10, 33–40.
- Misko, V. (2010). The Activity of Local Police in Implementing Polish State Policy Toward the Left-Radical Movement in Western Ukraine (1919–1926). *Scholarly Notes of Ternopil National Pedagogical University Named After Volodymyr Hnatyuk. History Series*, 2, 85–91.
- Mraka, I. (2014). The First Conscription of Ukrainians from Eastern Galicia into the Polish Army (1922–1923). *Ukrainian Historical Journal*, 6, 65–76.
- N. R. (1921, October 23). Poland and the Soviet Republics. *Workers’ Newspaper. Political and Professional Organ*. Peremysyl, No. 8, pp. 2–3.
- Naguszewski, D. (2019) Działalność dywersyjno-sabotażowa sowieckich służb specjalnych w latach 1922–1926 na Kresach Wschodnich. *Kontrywiad II RP (1914) 1918–1945 (1948)*, V, 45–58.
- Ostaneck, A. (2019). The Polish Army and the National Policy of the Polish Authorities in Lviv, Stanislaviv, and Ternopil Voivodeships in 1921–1926. *Ukraine–Poland: Historical Heritage and Public Consciousness*, 12, 50–66.
- Pater, I. (2023). The Administrative-Territorial Structure of Eastern Galicia in 1919–1939 as a Component of the Polish State Governance System. *Local Self-Government in Ukraine (20th – Early 21st Century)*. *Western Lands: Monograph* (pp. 173–202). Lviv: Krypiakevych Institute of Ukrainian Studies, NAS of Ukraine. <https://doi.org/10.33402/ms.2023-173-202>
- Perha, Yu. (2014). The Evolution of the Activities of the Communist Party of Western Ukraine in Kholmshchyna and Pidliashchia in 1923–1926. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv: History*, 5, 42–44.
- Rukkas, A. (2002). Ukrainian Soldiers in the Polish Army (1921–1939). *Military-Historical Almanac*, 1, 16–30.
- Sambor, K. (2023) Działalność operacyjna radzieckich służb specjalnych oraz III Międzynarodówki, w tym Komunistycznej Partii Polski, przeciwko II Rzeczypospolitej w międzywojniu – krótki zarys problemu. *Res Polticae*, 15, 141–168.
- Soliar, I. (2010). *Consolidation Processes of National-State Forces in Western Ukraine (1923–1928)*. Lviv: Krypiakevych Institute of Ukrainian Studies, NAS of Ukraine.
- State of Emergency (1921, October 23). *Workers’ Newspaper. Political and Professional Organ*. Peremysyl, No. 8, p. 1.
- Vakhula, M. (2011). The Partisan Raid Led by S. Melnychuk and P. Sheremeta in 1922 and Its Interpretations in Historiography. *Scholarly Notes of the History Faculty of Lviv University*, 12, 189–200.
- Vlasiuk, O. (2010). Western Ukrainian Civic Associations of 1922–1927: Attempts at Understanding and Overcoming Differences. *Scientific Notes of the National University “Ostroh Academy”: Historical Sciences Series*, 16, 19–30.
- Yukhymuk, O. (2005). The Occupation of the Western Ukrainian Lands by Poland in 1919–1923 (International Legal Aspects). *Problems of State-Building and Protection of Human Rights in Ukraine: Proceedings of the 11th Regional Scientific-Practical Conference*. Lviv: Ivan Franko National University of Lviv, Faculty of Law, pp. 87–90.
- Zbruchanskyi, M. (1921, June 15). The Riga Peace Agreement. *Vyzvolennia. Socio-Political, Economic and Literary Weekly*, Nos. 1–2, pp. 5–9.